SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1118

av Elise Ryder Wikén m.fl. (M)

Fäbodkulturen – ett kulturarv som behöver stärkas

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för ett långsiktigt fäbodbruk och föreslå åtgärder för ändamålsenliga ersättningar, förenklade regler samt stärkt kunskapsöverföring, generationsväxling och nyetablering och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sedan 2024 finns fäbodkulturen på Unescos lista över immateriella kulturarv och artiklarna 8(j) och 10(c) i FN´s konvention om biologisk mångfald lyfter bland annat vikten av att skydda och respektera traditionell kunskap samt att skydda och uppmuntra traditionellt bruk av biologiska resurser. Samtidigt för fäbodbruket en tynande tillvaro och är på väg att försvinna. Sverige hyllar kulturarvet internationellt men det internationella erkännandet behöver följas av långsiktiga förutsättningar för dem som håller fäbodkulturen levande.

Unescos erkännande ska trygga fäbodbrukets unika kunskap. Men utan aktiva fäbodbrukare återstår snart bara en plats på listan. Fäbodbruk bär på praktiska kunskaper som har en viktig betydelse för både lokal livsmedelsproduktion, lokal beredskap och förmågan att använda betesresurser. Men beredskap kräver mer än lager,

transporter och teknik. Det behövs praktisk kunskap om hur vi kan producera mat under svåra och knappa förhållanden. Genom fäbodbruket nyttar vi skogs- och utmarksresurser för livsmedelproduktion. Kunskapen om djurhållning, bete, mjölkförädling och livsmedelslagring har förts vidare i generationer. Den kan inte bevaras i enbart arkiv eller på museer. När fäbodkulturen försvinner riskerar även kunskapen att försvinna. Detta är särskilt viktigt att bevara och nyttja i en orolig tid med osäkert omvärldsläge.

Ett erkännande kräver ansvar. Sverige nominerade tillsammans med Norge fäbodkulturen till Unesco. Unescos erkännande förstärker behovet av ett långsiktigt arbete för att föra kunskaper och traditioner vidare. För detta krävs att det finns aktiva utövare och praktiska möjligheter att bedriva fäbodbruk.

EU:s jordbrukspolitik ger under 2026 en grundersättning inom miljöersättningen för fäbodar på 20 000 kronor per huvudfäbod och 1 000 kronor per hektar fäbodbete. Det är långt ifrån vad som krävs för att driften ska löna sig. Norge har ett helt annorlunda system med högre ersättningsnivåer. Förutom driftsstöd finns även stöd för besökssätrar (besöksfäbodar) och ett villkorat investeringsstöd på 500 000 kronor per fäbod för byggnader och infrastruktur där mjölkproduktion sker. I Norge ses fäbodbruket som en aktiv näring, ett levande kulturarv och ett verktyg för biologisk mångfald och levande landsbygder. Regeringen bör analysera vilka delar av den norska modellen som kan vara relevanta för svenska förhållanden, med hänsyn till skillnader i stödvillkor, produktion och finansieringssystem, samt se över om myndigheters nuvarande finansiering kan omfördelas till fördel för att stärka fäbodkulturen.

Igenväxning riskerar att förstöra natur- och kulturvärden som är svåra och kostsamma att återställa. Genom slåtter, bete och människors brukande har generationer skapat några av Nordens mest artrika miljöer. När betesdjuren försvinner och hävden upphör växer markerna igen. Växter, insekter, svampar och fåglar förlorar sina livsmiljöer. Unesco lyfter uttryckligen fäbodkulturens betydelse för landskapet och den biologiska mångfalden. Svensk fäbodverksamhet bidrar också till att bevara svenska lantraser med unika genetiska resurser som är anpassade till nordiska förhållanden. Om fäbodkulturen försvinner riskerar Sverige inte bara att förlora en näring och ett kulturarv, utan också unika livsmiljöer, arter och kunskap som inte går att återskapa.

Regeringen bör se över hur förutsättningarna för ett långsiktigt livskraftigt fäbodbruk kan stärkas. Översynen bör omfatta ersättningarnas utformning och storlek, möjligheterna till restaurering och underhåll av fäbodmiljöer samt förenklade regler och

en mer ändamålsenlig tillämpning för småskalig livsmedelsförädling. Regeringen bör låta kartlägga administrativa hinder och skillnader i tillämpningen av livsmedelsregelverket för fäbodbruk samt föreslå förenklingar och förbättrad vägledning utan att livsmedelssäkerheten riskeras. Översynen bör särskilt belysa hur ersättningarna kan utformas så att fäbodbrukare kan fortsätta att mjölka kor, får och getter och sedan förädla mjölken på fäboden. Erfarenheter från Norge bör tas till vara med hänsyn till svenska förhållanden.

Särskild vikt bör läggas vid kunskapsöverföring, generationsväxling och möjligheten för nya företagare att etablera sig. Arbetet bör ske i nära dialog med aktiva fäbodbrukare och deras organisationer. Ett levande kulturarv förutsätter människor som kan och vill föra det vidare, och som har rimliga möjligheter att få verksamheten att bära sig.

Fäbodbruk och fäbodkultur är dock komplext till sin art och faller inte självklart inom ramen för någon enskild myndighets kompetens- och ansvarsområde. Mot denna bakgrund bör ett uppdrag ges till berörda myndigheter att gemensamt ta fram en nationell plan för långsiktigt hållbart fäbodbruk.

Sveriges länsstyrelser är tillsammans med Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Jordbruksverket viktiga aktörer i arbetet med att tillsammans med fäbodbrukarorganisationerna ge landets fäbodar det skydd och de förutsättningar som fäbodkulturen behöver för att långsiktigt kunna fortsätta existera och i bästa fall utvecklas. Till exempel bör kulturmiljöanslaget utredas för praktisk kunskapsöverföring på kvarvarande mjölkfäbodar.

Elise Ryder Wikén (M)

Alexandra Anstrell (M) *Katarina Stenström Ros (M)*